

ПРОТА МАТИЈА НЕНАДОВИЋ О »ИСТОРИЈИ
НАЈВАЖНИЈИ ДОГАЂАЈА У СЕРБИЈИ«
ПАВЛА ЈОАНОВИЋА

Позната је улога Проте Матије Ненадовића у првом и другом устанку. Његови *Мемоари* оцењени су као важан историјски извор, а касније је указано и на њихову књижевну вредност и дато им је истакнуто место у српској књижевности епохе романтизма.

Међутим, нека питања везана за Протину личност и дело остала су неосветљена. Тако, осим података које нам је Прота саопштио о школовању, о његовом образовању готово се ништа не зна. Губи се из вида да је он један од ретких претплатника из Србије на Фрушићеве и Давидовићеве „Новине србске“, и да је његова лектура била обимна и разноврсна. Поред песама и осталих књига Вука Караџића, Прота је читао од српских писаца Доситеја Обрадовића, Симу Милутиновића, Јована Стеића, Атанасија Теодоровића, Георгија Зорића и др. Одржавао је везе са Божидаром Грујовићем, Стефаном Стратимировићем, Стефаном Живковићем Телемаком, Димитријем Фрушићем, Вуком Караџићем, Симом Милутиновићем и Јованом Хаџићем — најобразованијим Србима свог времена. Ако овоме додамо боравке ван Србије: у Кијеву, Петрограду, Москви, Бечу, Варшави, Цариграду итд., затим и пре и после тога у Босни и Војводини, почевши од оних у детињству по сремским селима, па до оних у позној старости, биће нам разумљивији и његова личност и његово дело.

Трагови Протине лектуре и великог искуства у познавању људи присутни су у његовим *Мемоарима*, мемоарским белешкама и у преписци.

Прота је рано схватио вредност писаног сведочанства. У својој личној архиви чувао је документе из оба устанка, који нису били везани само за његову личност. Он помаже Сими Милутиновићу, Јовану Хаџићу и Исидору Стојановићу у проучавању најновије српске историје, било уступањем докумената на коришћење било причањем о догађајима.

Од прве књиге о устанку (*Песн о случајном возмущенији в Србији* Гаврила Ковачевића из 1804), Прота пажљиво прати све што се код Срба пише о устанку. Као учесник, овим писањем није увек задовољан. Ту, без сумње, лежи и један од разлога што се одлучио да напише *Мемоаре*.

Прота се у дубокој старости осетио донекле запостављеним, иако је у уставобранитељском бирократском систему формално заузимао високу функцију државног саветника. Поред тога, био је уплетен у дуге судске спорове који су на махове добијали чудне обрте. У таквом

расположењу пише Јанићију Ђурићу, свом старом другу и некадашњем Карађорђевом секретару, 2. фебруара 1848, и даје одушке незадовољству због незналачког писања „ови нови о Србији исторописатеља“.¹ Посебно говори о књижици неког Новосађанина.¹

Ко је тај Новосађанин, и о којем је делу реч? У Протином писму говори се о Павлу Јоановићу и његовој *Историји најважнији догађаја у Србији* . . .²

Павле Јоановић се родио у Илоку 1809. Основну школу завршио је у месту рођења, гимназију у Сремским Карловцима, а учитељску школу у Сомбору. Службовао је као учитељ најпре у Тењи, од 1832. до 1833, а затим у Илоку, до јула 1842. Исте године прешао је у Србију и добио место учитеља у Смедереву, где је остао до 20. јула 1845. Од краја јула 1845. до 18. јануара 1846. живео је у Београду, када је напустио Србију и вратио се у Војводину. У време службовања у Смедереву и боравка у Београду, Јоановић је прикупљао податке о догађајима који су се збили у Србији почетком XIX века.³ Крајем 1847. објавио је у Новом Саду *Историју најважнији догађаја у Србији*.⁴ Занимљиво је да је ова књижица после знамените Ранкеове *Die serbische Revolution* други приказ целог тока устанка у Србији, а први на српском језику. Аутор се користио радовима Вука Караџића, Гедона Маретића, Јована Хаџића, Симе Милутиновића, затим документима штампаним у алманаху „Голубица“ и анонимно објављеним списом *Србије плачевно накинорабощеније год. 1813*.

Прота је, као што је већ напоменуто, писао Јанићију Ђурићу о овој књизи убрзо по њеном објављивању. Он Јоановићу замера: што даје непроверене податке о броју устаничке и турске војске и о губицима једних и других у појединим бојевима; што пише да су Руси под Никићевом командом извојевали победу на Лозници, а не Карађорђе, како је уистину било. Даље, Никић није рањен у боју на Лозници; устаници нису од почетка добијали следовање, већ су храну морали од куће носити и сл. Пошто је на овоме Јоановића „ухватио“ да греша и да често произвољно пише и изврће чињенице, Прота се обраћа Ђурићу и тражи податке о појединим бојевима о којима зна само по чувењу. Он хоће да своја сећања и сазнања упореди са Ђурићевим, који је као Карађорђев секретар имао могућности да се непосредно, из прве руке, обавести о многим важним догађајима. Свестан те чињенице, Прота пише да од њих двојице нико о догађајима из устанка „боље (. . .) не зна“. Занимљиво је напоменути да Прота наглашава да „гдешто има записано“, правећи алузију на постојање *Мемоара*. Даље, Прота се жали на заборавност, што је и разумљиво ако се зна да је тада већ био зашао у осму деценију и уз то био начетог здравља.

¹ Архив Србије (АС), Збирка Мите Петровића (ЗМП), бр. 8258.

² *История најважнији догађаја у Србији одъ год. 1459 до 19/20 Септ. 1813*. списана од Павла Јоановића Списатеља, Свезакъ првиѣ. У Новомъ Саду, Печатано Писменъ Јоанна Каулиций, 1847. Стр. (X) + 96 + (12 страна пренумераната), 8⁰.

³ АС, Попечитељство просвещенија (МПс), 1842, V, 379; 1843, III, 327; 1845, II, 46 и V, 76; *История најважнији догађаја у Србији* . . . , стр. (V—VIII); *Споменица учитељске школе у Сомбору 1778—1953*, Сомбор, 1953, стр. 167.

⁴ „Подунавка“, Београд, 23. I 1848, 4, стр. 16. Пре ове књиге Јоановић је објавио *Руководство къ писменнымъ сочиненияма*. На ползу Србске младежи. У Бѣограду. У княжеско србској Књигопечатњи, 1845. Стр. 77 + (19 страна пренумераната), 8⁰.

⁵ *История најважнији догађаја у Србији* . . . , стр. (V—VIII).

На крају, треба истаћи да је ово Протино писмо још један доказ о његовом сталном и живом интересовању за историјске радове о устанку.

Овде доносимо текст тога писма у целини.

ПРОТА МАТИЈА НЕНАДОВИЋ, ЈАНИЋИЈУ ЂУРИЋУ, 2. II 1848.

Високородни четрдесетотригодишни искрени друже, а сад нов, сродни љубезни приатељу Г[оспо]д[и]не Јанићие здравствуйте,

Веће ми досадише нови о Србији исторописатели и незналице, да многи претерују или од незнања или од нешта другога. А особито сад оваи Новосађанин, коју ћете књижицу примити што вам ваш син¹ Г[оспо]д[и]не шаље. Прогледаите је шта е натрпо, на колико је места казо да е Турака и по колико изгинуло, а још више Срба, да е на много места преко 1000 гинуло, и што ти знам видићете. А мени тако ние познато, но што познам у горни крај, а гдешто имам и записано, но немогу све датуме да знам, јербо сам поборавио. Зато вас молим Г[оспо]д[и]не, и ви можебити да имате, све боеве свуда записате и најболе памтите. Опишите ми Го[спо]дине и датуме само, кад су вас Турци на Дрини обхолели и ви се тукли до мрака, ја сам онда у Бечу био по народним делима,² је ли оно било на Жичи³ или на Ранитовачи⁴ и гди сте се ранили и на Жичи или на Јеленчи,⁵ јербо онде нисам био, већ сам био у Бечу и куд се дедоше они Турци са Јеленче и куда оде Г[осподин] Ђорђе. Онда су наше куће у Бранковини и црква изгорела и ја сам понешто записиво, али добро незнам годину по годину и датуме сваке, но онајко бележио и кога месеца Крагуевац и Јагодина изгори, и други боеви с ове стране, и с оне стране Мораве. Оваи пише да е са Никићем било 4000 Козака и да е Никић на Лозници Турке разбио, то управ лаже. Козака у Ваљеву зимовало је око сто двадесет, а пешака Руса колико је било, боље ви знате, и коега времена Господар Ђорђе дође на Лозницу разби везира и примирие учини,⁶ онда се Никић рани и то ние у боју, но оде покраи Дрине с неколико Козака шпацирати, а Турци изпреко Дрине ране га. Ако памтиш када сте отишли, на Праову⁷ се Г[осподин] Ђорђе састао са ђенералом руским, је ли гди годе Рус пређе Дунав прелазиво. И кое године и кога датума, августа је било знам, када дође Господин Ђорђе на Брашинац⁸ те се тукосмо, и кад сте ви мени писали, да дођем у Јаребице⁹ к вама да чувамо, јербо су Турци намеравали уз Јадар на ваљевску нахију и кад мене Г[оспо]д[а]р Ђорђе са Дреновца посла на Засавицу,¹⁰ ако узпамтите датуме, то е већ последње године. Но ако памтите [на] Баточини,¹¹ Паланки, Багдану,¹² јесу ли прве године боеви бивали, или су сами Турци побегли, као што су из Палежа побегли. Ја добро знам, да сад од мене и тебе нико боље о томе незна, али ви опет од мене боље знате, јербо сте ви били и око Дрине, Мораве и Тимока, а ја тамо нисам онда никуд доле ишо, осим Смедерево, Карановац Дрине и Ужица, а оваи казуе да смо ми толико ту, толико ту иљада воиске, а по толико резерве, и да смо сваком воинику по оку леба одма почели давати и по пò оке ракије на дан, а неће незналица да каже, да е сваки воиник од [с]вое куће комору носио. Како он каже, по колико е Срба гинуло и на колико места, да е онако истина, да не би ниедан Србин жив осто за семе, па ми се веће стужи читајући, и помисли да би [...] одговорио, но он додае све датуме, када је што било и гди. Сравните ваше знање, године и датуме и виђите уколико се с вашим знањем слаже, јербо се у горњи крај врло мало са моим знањем слаже, и колико више боева велики, накратко године и месеце, одпишите ми да их са његовим датумима сравним и радићу да му одговорим, ако и ви нађете да е неуместно његово писање. Само виђите по његовим датумима јесу ли онаки боеви

бивали и ако је онако бивало доле, а ви ми одпишите да знам. То вас молим све ми накратко опишите, а особито, гди сте се ви ранили и куда е Г[оспо]дар Борђе с Јеленче отишо, још то би ми врло требало, јербо о том не могу да се опоменем, зашто сам онда у Бечу био и кад сам дошо чуо сам, али сам заборавио, само што памтим да сте се ви онда ранили, желим да колико можете накратко колико памтите Го[спо]дине и датуме пошлете¹³ да видим оће ли се ваши датуми, са моим и уколико и знањем подударити.

У Београду, 2. фервара 1848.

Ваш покорнеиши слуга,
Матфеи Ненадовић

Ако узазнате када е био на Дрлупи¹⁴ и на Сибници¹⁵ бој, кога датума или празника, а вама ако шта буде за потребу кое би ја знао, ја ћу вама јавити.

Пишите Г[оспо]дине не оста[в]лајте да после незналице све нас грде.

Адреса: Високородному Господину Јанићиј[у] Бурићу у Стр[а]гаре.

Објашњења: У тексту је извршена фонетска транскрипција; промењена је Протина интерпункција; раздвојене су састављене речи, и где је било потребно, стављено је велико слово уместо малог и обратно. — ¹Александар Бурић, столоначалник Попечителства правосуђа. ²Реч је о Протиној дипломатској мисији у Бечу фебруара 1806. ³Прота мисли на борбу устаника против Турака на Жичком пољу. ⁴Ранитовача, шума на левој обали реке Јадра. ⁵Јеленча, село у шабачкој нахији. ⁶Битка на Лозници била је октобра 1810. ⁷Прахово, турско утврђење на Дунаву. ⁸Правилно: Брачинац, брдо близу Јадра. ⁹Јаребице, село у јадранској кнежини. ¹⁰На Засавици су устаници водили тешке борбе против Турака септембра 1813. ¹¹Баточина, место у крагујевачкој нахији. ¹²Багрдан, турска паланка у крагујевачкој нахији. ¹³Није нам познато да ли је Јанићије Бурић одговорио на ово Протино писмо. ¹⁴Дрлупе, село у београдској нахији. ¹⁵Сибница, село у београдској нахији.

ПРОТОИЕРЕЈ МАТЕЈ НЕНАДОВИЧ О „ИСТОРИИ САМЫХ ВАЖНЫХ СОБЫТИЙ В СЕРБИИ“ ПАВЛА ЙОАНОВИЧА

В письме Яничичу Джуричу от 2 февраля 1848 года Протоиерей Матей Ненадович указывает на ошибки в *Истории самых важных событий в Сербии с 1459 года до 19—20 сентября 1813* Павла Йоановича.

Милорад Радевич

Свиста радни

Тотр десето шригодити, и скрзнии дружи
асад, ново, средни друговизи придемо ту
Аниба здравствуйе!

Тотр оубо гдиу до потпуног дна

Велети досадше нови осрди и старо касасели
и нест алике датног кредуно или однонаца или
од неш да дружина, а особе да сад овак новосазању
коко те инарду прити шдеват васе сит ту
шад, проследане шде нове. Ново тко е
победа како дае вуроно ипокол ко вошинуа ама
вима срба дае датног победа креко 1800, Тонмо
ишдои онам лудеде атекидоко ние познато
ноше кожат убрни краи а Тушево штат и
записано нонетому све дадуге дугот србсати
побораво даато васе тожит Тожакетин тоже воли
дашале све даеке свуда даписале инаивоа пот
пале, ошшиде ти тодиге идуге сато, кодеу вас
пурди новрнни обходели, Ели оно вшо носити
или нарашдиовали. итдигеде ражили инаоли али
наеленци, срба овде нисати шо вебсати шо пубеде
итдиге де доше али тури са сленге икуда аде т
торте, овдаш нама куте убрновими ипрста
ко горела ишат понело записаво али добра ко
али голити погодити идуге ^{србе} новеко дилеро или
меза краи свод ишодити ишри диги раки

Факсимил прве стране Протиног писма